

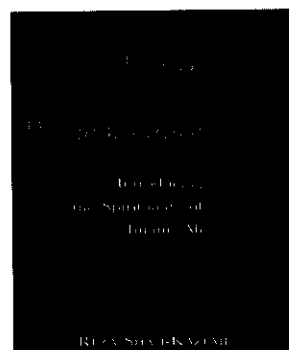
عدالت و ذکر معرفی معنویت امام علی (ع)

ترجمه: ریحانه انصاری

این کتاب نخستین کتاب جدی در زبان‌های غربی است که در باره عقلانیت و معنویت امام علی (ع)، بسرعمو و داماد حضرت محمد(ص)، اولین امام شیعیان، چهارمین خلیفه برحق اهل سنت، و به تحقیق مهم‌ترین چهره تاریخ اسلام پس از شخص پیامبر، نوشته شده است. از این روی انتشار چنین کتابی، خلأ بزرگی را در مطالعات اسلامی پر کرده، و نقطه عطفی بارز در حوزه معنویت اسلامی شکل داده است.

هدف این کتاب ارائه مقدمه‌ای است بر معنویت امام علی (ع) از طریق تحلیل و تأمل بر مجموعه گسترده سخنانی که در سنت اسلام به ایشان نسبت داده شده‌اند. کوشش بر آن است که سخنان امام به عنوان آموزه‌های اصیل اسلامی، و نیز جهان‌گستر ارزیابی شوند تا از مرزهایی که سنت‌های مذهبی گوناگون را تعیین می‌نمایند، فراتر روند. بنا بر سخن امام: «سخن را بنگر نه گوینده را». از این رو، تمرکز این اثر بر معنویت امام علی (ع) است که در آموزه‌های ایشان قابل دسترسی است.

منابع اصلی مورد استفاده در این کتاب، نهج البلاغه و غررالحکم هستند. نهج البلاغه که از هر نظر مهم‌ترین منبع سخنان، موعظه‌ها و نامه‌های امام علی (ع) محسوب می‌شود، توسط الشریف الرضی (وفات ۱۰۱۶/۴۰۶)، یک محقق نامدار شیعی دوران عباسی در بغداد گردآوری شده است؛ که متن را از تمامی منابعی که در دست داشته گردآوری نموده است. همه مراجع بزرگ ادبیات عربی بر سر مقام این متن متفق‌اند: سادگی بی‌نظیر در عین ژرفای معنا که در طی اعصار تا به امروز آن را

لندن: آی.بی. توریس با همکاری
مؤسسه مطالعات اسماعیلی،
۲۰۰۶

به نمونه تمام‌عیار بلاغت (شیوایی) عربی بدل کرده است. به گفته ابن ابی الحدید که احتمالاً مهم‌ترین مفسر نهج البلاغه محسوب می‌شود، سخنان امام «دو سخن آفریننده و فوق سخن آفریدگان» (دون کلام الخالق و فوق کلام المخلوقین) تلقی می‌شوند.

کتاب با مقدمه‌ای آغاز می‌شود که در مورد سندیت اثر بحث می‌کند. بدنه اصلی کتاب متشکل از سه فصل است. فصل اول، «معرفی امام علی (ع) و خصایص معنوی ایشان»، که اختصاصاً برای این اثر نوشته شده، و دو فصل بعد: «برداشت مقدس از عدالت در نامه امام علی (ع) به مالک اشتر»، و «ادراک از طریق ذکر: امام علی (ع) و سنت عرفانی اسلام»، مشروح رساله‌های کنفرانس‌ها هستند.

فصل اول، «معرفی امام علی (ع) و خصایص معنوی ایشان»، با شرح مختصری بر مرحله نخست زندگی وی، از تولد (۵۹۹ م) تا رحلت پیامبر (۶۳۲/۱۱) آغاز می‌شود. سپس خلاصه مهمی از نحوه توصیف امام توسط پیامبر در سخنانی از وی که در منابع شیعه و سنی مورد تصدیق‌اند، می‌آید. این سخنان زمینه واجب برای مطالعه نقش امام علی (ع) به عنوان «دروازه» حکمت پیامبری به شمار می‌روند.

در ادامه، بخش دوم این کتاب به نکات اساسی خصایص معنوی امام، با تأکید بر نقش خرد در این خصایص می‌پردازد. در این جا از اهداف اصلی، نشان دادن گوشه‌ای از «معنویت خرد» در جهان‌بینی امام است؛ معنویتی که فعالیت‌های ذهن خردمند را دربر گرفته، در عین حال از آن فراتر می‌رود، و نیز حوزه‌هایی را شامل می‌شود که امروزه وابسته به خرد نیستند، حوزه‌هایی چون رفتار اخلاقی، ادراک زیبایی‌شناختی و لذت معنوی.

فصل دوم، «برداشت مقدس از عدالت در نامه امام علی (ع) به مالک اشتر»، در باره ماهیت عدالت در ارتباط با مفهوم و حقیقت مقدسات بحث می‌کند. بحث اصلی که در این جا مطرح می‌شود این است که در جهان‌بینی امام علی (ع)، جهت‌گیری اخلاقی به سمت عدالت به قدری پررنگ است که آگاهانه به احکام معنوی ایمان اسلامی می‌رسد؛ معنویتی که مبنای قوانین اخلاقی و احکام رفتاری را تشکیل می‌دهد. با سرسپردگی به اصول متعالی تقویت می‌شود؛ در حالی که - یا اتفاقاً چون - این اصول از قلمروی اموری که قوانین و احکام در آن اجرا می‌شوند، فراتر می‌روند.

اندیشه و عمل از این دیدگاه به عنوان مکمل، و نه معیار دیده می‌شوند؛ این مکمل بودن از ابعاد توحید به شمار می‌رود؛ یا «یگانگی»، یکی از ترجمان‌های این اصل اساسی اسلام که نویسنده ارائه می‌دهد.

فصل سوم، «ادراک از طریق ذکر: امام علی (ع) و سنت عرفانی اسلام»، روی اصل و اجرای ذکرالله، «یاد/توسل به خدا»، احتمالاً مهم‌ترین موضوع معنویت اسلام، تمرکز می‌کند. در این فصل سخنان امام در مورد این مطلب به عنوان تفسیر مفهوم قرآنی ذکرالله، و پیش‌نمایی از ارائه پیچیده‌تر مکتبی این موضوع که بعدها در تصوف، سنت عرفانی اسلام صورت گرفت، آورده شده‌اند. در این فصل بر نقش امام علی (ع) در پدید آمدن تصوف تأکید می‌شود. طریقت‌ها («اخوت صوفیان») در این سنت تا جایی در شخصیت امام علی (ع) جمع شده‌اند که ایشان بر

قله همه سلسله‌های اتصال که بزرگان تصوف، تبار معنوی خود تا پیامبر را با آن دنبال می‌کنند، ایستاده است.

در این فصل هم‌چنین به نقش متحد‌کننده امام در مهم‌ترین زیرشاخه اسلام، میان سنی و شیعه توجه می‌شود. سوی زمین و سیعی که در مورد باورها و اعمال اساسی اسلام میان این دو سنت مشترک است، این دو شاخه اسلام با جهت‌گیری مشترکشان به سوی ولایت و معرفت به عنوان هدف زندگی مذهبی، به گونه‌ای بالخصوص مستقیم و وجودی با هم در توافق‌اند. از آنجا که در معنویت اسلامی، از «یاد خدا» اغلب به عنوان راه دست‌یابی به این اهداف یاد می‌شود، درک این مطلب، از هر دو نظر ارائه اصولی دین و شاخه وجودی از اهمیت ویژه برخوردار است.

در آخر دو پیوست ارائه می‌شود: اولی ترجمه و عطف نخست نهج البلاغه است که بیشترین تفسیرها در مورد آن صورت گرفته‌اند؛ دومین پیوست ترجمه کامل نامه امام علی (ع) به مالک اشتر است.

فهرست مباحث کتاب به قرار زیر است:

مقدمه: منابع میراث خردمندان امام علی (ع)

۱. معرفی امام علی (ع) و خصایص معنوی ایشان

خلاصه زندگی‌نامه

شیوه خرد

۲. برداشت مقدس از عدل در نامه ی امام علی (ع) به مالک اشتر

اخلاقیات معاصر و سنت احسانی

عدالت در تقابل با استبداد

وجدان اخلاقی و آگاهی معنوی

فضیلت پرستش

۳. ادراک از طریق ذکر: امام علی (ع) و سنت عرفانی اسلام

ذکرالله برای تهذیب قلب‌ها

ذکر، جوهر پرستش

حقیقت ذکر